

ماخذ تصحیح و حواشی طبع حاضر^(۱)

- الف**
- آشکده آذر، بمبئی ۱۲۷۷ ق
 آندراج، محمدپادشاه شاد، لکهنو ۱۸۸۹ م
 آیین اکبری، ابوالفضل بن مبارک، لکهنو ۱۸۸۲ م
 احسن التواریخ، حسن روملو، کلکتہ ۱۹۳۱ م
 اخبارالاکابر، شاه عبدالحق محدث دهلوی،
 دہلی بدون تاریخ
 ارمغان ہندستان، سید لطفعلی شاہ چشتی، دکن
 ۱۳۱۱ ق
 اقبالنامہ نظامی، طہران ۱۳۱۷ ش
 اقبالنامہ جہانگیری، معتمدخان بخش، کلکتہ
 ۱۸۶۵ م
 اکبرنامہ، ابوالفضل بن مبارک، کلکتہ ۱۸۷۷ م
 انجمن آرای ناصری، ہدایت، طہران ۱۲۸۸ ق
 اویماق مغل، محمد عبدالقادر آقہ باش قاجار،
 پنجاب ۱۳۱۹ ق
- ب**
- بتخانہ، ملامحمد صوفی مازندرانی شمارہای
 ۱۲۰، ۱۳۲ مجلس شورای ملی
 بحیرہ، فزونی استرابادی، طہران ۱۳۲۸ ق
 برہان قاطع، باہتمام دکتر مہین، طہران ۱۳۳۰
 ۱۳۳۵ ش
 بستان السیاحہ، حاج زین العابدین شیروانی
 طہران ۱۳۱۵ ق
- بہارستان جامی، باہتمام معیض طباطبائی،
 طہران ۱۳۱۱ ش
 بہارستان سخن، میر عبدالرزاق خوافی، مدراس
 ۱۹۵۸ م
 بہار عجم، بہار، لکهنو ۱۲۹۶ ق
 بیاض اللہوردی بیگ، تاریخ ۱۰۷۵ متعلق
 باقای محمود فرخ
 بیاض طباطبائی، نسخہ شخصی، بخط قوام الدین
 محمد و محمد رضا طباطبائی از ۱۱۳۶ تا
 ۱۱۴۱
 بیاض محمد صالح برادرزادہ اسکندر بیگ
 منشی، تاریخ ۱۰۷۵ نسخہ شماره ۲۳۷
 مجلس
- پ**
- پادشاہنامہ، عبدالحمید لاهوری، کلکتہ
 ۱۸۶۷ م
- ت**
- تاریخ ادبیات براون، ج ۴ ترجمہ رشید یاسمی،
 طہران ۱۳۱۶ ش
 تاریخ ادبیات دکتر صفا، ج ۲، طہران ۱۳۳۶ ش
 تاریخ عصر حافظ، دکتر قاسم غنی، طہران
 ۱۳۲۱ ش
 تاریخ فیروز شاہی، شمس سراج عقیق، کلکتہ
 ۱۸۹۰ م
 تاریخ گزیدہ، حمد اللہ مستوفی، لیدن ۱۳۲۸ ق

(۱) تاریخ طبع کتابها با این سه حرف مشخص است: م: میلادی مسیحی، ق: ہجری قمری، ش: ہجری شمسی.

فهرست مآخذ حواشی

- تاریخ مغول ، عباس اقبال، طهران ۱۳۱۲ ش
تاریخ ملازاده (مزارات بخارا) احمد بن محمود
بخاری، باه تمام احمد گلچین معانی، طهران
۱۳۳۹ ش
- تحفة سامی، سام میرزا صفوی، طهران ۱۳۱۴ ش
تحفة سامی، نسخه خطی آقای عبدالحسین بیات
تذکره حسینی، میر حسین دوست سنبلهلی، لکهنو
۱۲۹۲ ق
- تذکره الشعراء، دولت شاه سمرقندی، لیدن
۱۹۰۱ م
- تذکره الشعراء غنی، محمد عبدالغنی، علیگره
۱۹۱۶ م
- تذکره نصر آبادی، محمد طاهر نصر آبادی،
طهران ۱۳۱۷ ش
- تغلق نامه، امیر خسرو دهلوی، اورنگ آباد
دکن ۱۳۵۲ ق
- تسرنامه یا ظفر نامه، هاتفی جامی، لکهنو
۱۸۶۹ م
- توزک بابری یا بابر نامه: بابر پادشاه، ترجمه
خانخانان پیرامخان، بمبئی ۱۳۰۸ ق
- توزک جهانگیری، جهانگیر پادشاه، لکهنو،
بدون تاریخ (۱)
- تهذیب الاسماء واللغات، محیی الدین بن شرف
النووی، مصر
- جامع مفیدی، محمد مفید بافقی، نسخه کتابخانه
ملک شماره ۴۳۴۲
- جامی، علی اصغر حکمت، طهران ۱۳۲۰ ش
جنگ غیانی مذهب، نسخه شماره ۳۶۶۷ کتابخانه
ملک، از قرن دهم
- جهانگشای جوینی، ج ۲ لیدن ۱۹۱۶ م
- چراغ هدایت، سراج الدین علیخان آرزو،
لکهنو
- حبیب السیر، خواندمیر، طهران ۱۳۳۳ ش
حل مالاینجل، عبداللطیف شیروانی، نسخه خطی
شخصی
- خزانه عامره، میر غلامعلی آزاد بلگرامی، کانپور
۱۸۷۱ م
- خزینة الاصفیاء، غلام سرور لاهوری، لکهنو
۱۲۹۰ ق
- خلاصة الاشعار وزبدة الافکار، تقی الدین محمد
ابن شرف الدین علی الحسینی الکاشانی
نسخه شماره ۳۳۴ مجلس
- خلاصة الاشعار نسخه شماره ۹۸۲ مجلس بخط
مؤلف از کتب آقای طباطبائی

(۱) جهانگیر پادشاه احوال زمان فرمانروایی خویش را تا واسط سال هفدهم (۱۰۳۱) شخصا
تحریر کرده است؛ بعد از آن معتمد خان را که از امرای معتمد او بود حکم فرمود تا وقایع آینده را مرتباً
بنویسد و پس از اصلاح جهانگیر داخل کتاب نماید و او تا اوائل سال نوزدهم را نوشته باصلاح در آورد؛
پس از وی میرزا محمد هادی معتمد الخدمت تا آخر حیات جهانگیر را تکمیل کرد و دیباچه بر آن
نوشت، و اما معتمد خان که مؤلف اقبالنامه جهانگیری نیز هست؛ بخش سوم اقبالنامه را عیناً از روی
توزک جهانگیر نوشته است با این تفاوت که جهانگیر مینویسد: چنین فرمودیم یا چنان کردیم، و او نوشته
است که: چنین فرمودند یا چنان کردند! **س**

فهرست‌مآخذ حواشی

- خلاصه‌الاشعار، نسخه آقای دکتر مهدی بیانی،
بخط مؤلف
- خلاصه‌الاشعار، نسخه شماره ۴۰۷۸ کتابخانه
ملك، بخط مؤلف
- خلاصه‌المقامات، تلخیص ابوالمكارم جامی از
مقامات شیخ احمد جام، لاهور ۱۳۳۵ ق
- د
- دلیل‌العارفین، کانپور، ۱۸۸۹ م
- دیوان احمد جام، کانپور ۱۸۹۸ م
- دیوان البه، نظام قاری، باهت‌میرزا حبیب
اصفہانی، قسطنطنیه ۱۳۰۴ ق
- دیوان امید، از یک مجموعه خطی قرن یازدهم
متعلق با آقای پرتو بیضائی
- دیوان بسحق اطعمه، باهت‌میرزا حبیب اصفہانی
قسطنطنیه ۱۳۰۳ ق
- دیوان ثنائی (خواجہ حسین) نسخه شماره ۵۰۲۴
کتابخانه ملك از قرن ۱۱
- دیوان حافظ، نسخه مصحح ابوالفتح فریدون
حسین میرزا ابن سلطان حسین باقر ابا مقدمه
خواجہ شهاب‌الدین عبدالله مروارید متعلق
با آقای رکن‌الدین همایون فرخ
- دیوان حافظ: بتصحیح قزوینی و دکتر غنی
- دیوان حافظ، باهت‌میرزا خلخالی
- دیوان حیاتی گیلانی، نسخه شماره ۵۵۶۵
کتابخانه ملك
- دیوان خواجو، باهت‌میرزا سہیلی خوانساری،
طهران ۱۳۳۶ ش
- دیوان رضی آرتیمانی، نسخه شماره ۴۵۶۸
کتابخانه ملك، از قرن ۱۲
- دیوان سنجر کاشی، نسخه شماره ۵۱۵۸ کتابخانه
ملك که میرزا جعفر آصفخان در زمان حیات
شاعر جمع آوری کرده است
- دیوان شاپور طهرانی، نسخه شماره ۸۵۵؛
کتابخانه ملك، از اواخر قرن ۱۱
- دیوان شرفجہان، نسخه شماره ۵۲۸۱ کتابخانه
ملك، از قرن ۱۱
- دیوان شفائی نسخه‌های شماره ۴۶۸۴، ۴۶۹۷،
۵۱۴۴ کتابخانه ملك
- دیوان طالب آملی، نسخه شخصی، تاریخ تحریر
۱۲۶۹ ق
- دیوان عراقی، باهت‌میرزا سعید نفیسی، طهران
۱۳۳۶ ش
- دیوان عرفی، نسخه خطی شخصی، از اوائل
قرن ۱۱
- دیوان عرفی، بمبئی ۱۳۰۸ ق
- دیوان فصیحی، از سفینه آقای پرتو بیضائی که
در زمان حیات شاعر نوشته شده است
- دیوان قدسی، نسخه خطی آقای عبدالحسین
بیات و نسخه‌های دیگر رک: ص ۸۲۸
- دیوان کلیم، باهت‌میرزا پرتو بیضائی، طهران
۱۳۳۶ ش
- دیوان معین مسکین‌فراہی، کانپور ۱۸۹۳ م
- دیوان منوچہری، طهران ۱۲۵۹ ق
- دیوان نظیری، نسخه شماره ۵۰۲۴ کتابخانه
ملك از قرن ۱۱
- دیوان نظام دستغیب، نسخه آقای عبدالحسین
بیات که قریب بزمان شاعر نوشته شده
- دیوان نوعی خوبشانی، نسخه شماره ۵۵۱۱

۱- هر چهار نسخه شامل تراجم شعرای معاصر مؤلف است و در هر یک تراجمی هست که در
آن سدیگر نیست، گ

فهرست مأخذ حواشی

- کتابخانه ملک ، از قرن ۱۱
دیوان وحشی ، نسخه نفیس آقای عبدالحسین
بیات، تاریخ تحریر ۱۰۶۴ ق
دیوان وحشی ، باهتمام حسین نخعی ، طهران
۱۳۳۹ ش
- ذ
ذیل جامع التواریخ رشیدی، حافظ ابرو، باهتمام
دکتر خانیبا بیانی ، طهران ۱۳۱۷ ش
- ر
رشحات عین الحیوة، فخرالدین علی صفی بیہقی،
کانپور ۱۹۱۱ م
روز روشن (تذکره) محمد مظفر حسین صبا،
بہوپال ۱۲۹۷ ق
روضۃ الصفا، میرخواند و ہدایت ، طهران
۱۲۷۰ ق
ریاض الشعراء (تذکره) علیقلیخان والہ داغستانی
نسخه شماره ۴۳۰۱ کتابخانه ملک
ریاض العارفین (تذکره) رضاقلیخان ہدایت ،
طهران ۱۳۰۵ ق
ریعانة الادب، محمد علی مدرس تبریزی، طهران
- تبریز ۱۳۲۶-۱۳۳۳ ش
- ز
زندگانی شاه عباس اول، نصرالله فلسفی، طهران
۱۳۳۹-۱۳۳۴ ش
زینۃ المجالس ، مجدالدین محمد الحسینی ،
طهران ۱۳۰۷ ق
- س
ساقی نامه ظہوری، کانپور ۱۸۷۶ م
سبک شناسی ، ملک الشعراء بہار، ج ۳ طهران
۱۳۲۶ ش
- سخن و سخنوران، استاد فروزانفر، ج ۲ طهران
۱۳۱۲ ش
سرو آزاد (تذکره) میرغلامعلی آزاد بلگرامی،
حیدرآباد دکن
سفینۃ الاولیاء، شہزادہ محمد داراشکوہ ،
لکھنؤ ۱۸۷۸ م
سفینۃ خوشگو (تذکره) نسخه شماره ۴۰۳
مجلس شورای ملی
سفینۃ ساقی نامہا، از اواخر قرن یازدہم متعلق
بآقای محمود فرخ
سفینۃ شماره ۵۰۹۱ کتابخانه ملک
سفینۃ مورخ ۱۰۴۲ آقای برتویضائی
سفینۃ های نظم و نثر بشمارہای ۹۲۵ و ۵۵۳ و
۵۷۲ و ۸۵۲ و ۵۶۰ و ۵۸۲ و ۶۰۱ و
۲۹۵ و ۱۴۵ کتابخانه مجلس شورای ملی
سکینۃ الفضلاء (تذکره شعرائ کابل) عبدالحکیم
رستاقی، دہلی ۱۳۱۰ ش
سلیمان و بلقیس، رک: دیوان حیاتی گیلانی
سیر الاولیاء، سید محمد مبارک العلوی الکرمانی
المدعو بامیر خورد خلیفۃ خواجہ نظام
الدین اولیاء، دہلی ۱۳۰۲ ق
- ش
شاهد صادق ، صادق صالح صفاہانی ، نسخه
شماره ۳۶۲۴ کتابخانه ملک
شدالازار، معین لدین ابوالقاسم جنید شیرازی،
باهتمام قزوینی و اقبال، طهران ۱۳۲۸ ش
شرفنامه نظامی، طهران ۱۳۱۶ ش
شعر المعجم، شبلی نعمانی، ترجمۃ فخر داعی، طهران
شعر و شاعری عرفی، سید محمد علی داعی الاسلام،
دکن ۱۳۴۵ ق

فهرست مآخذ حواشی

شمع انجمن (تذکره) محمد صدیق حسنخان ،
بهوبال ۱۲۹۲ ق

فرهنگ دیوان البسه، رك: دیوان البسه
فرهنگ رشیدی، عبدالرشید تتوی، کلکته
۱۸۷۲ م

ص

صبح گلشن (تذکره) سید علی حسنخان، بهوبال
۱۲۹۵ ق

فرهنگ نفیسی (فرنودسار) ناظم الاطباء،
طهران ۱۳۱۷-۱۳۳۴ ش

ط

طبقات اکبری، خواجه نظام الدین احمد هروی،
کلکته ۱۹۲۷-۱۹۳۵ م

قاموس الاعلام (ترکی) میر شمس الدین محمد
سامی رومی، استانبول ۱۳۰۶-۱۳۱۱ ق
قصص الخاقانی (تاریخ و تذکره) داود قلی بن
ولیعلی شاه، نسخه های شماره ۵۲۶ و ۱۲۴۶
مجلس

طبقات سلاطین اسلام، استانبول لین بول، ترجمه
عباس اقبال، طهران ۱۳۱۲ ش
طرائق الحقائق، حاج معصوم علی شاه شیرازی،
طهران ۱۳۱۸ ق

ع

کشف الظنون، حاجی خلیفه، استانبول ۱۳۶۰
۱۳۶۲ ق

کلمات الشعراء، محمد افضل سرخوش، لاهور
۱۹۴۲ م و مدراس ۱۹۵۱ م

کلیات حکیم رکن، نسخه شماره ۵۲۳۰ کتابخانه
ملك مورخ ۱۰۲۴

کلیات نظیری، لکهنو ۱۸۷۴ م

غ

گنجینه گنجوی، طهران ۱۳۱۸ ش

ل

لب التواریخ، یحیی بن عبداللطیف الحسینی
القزوینی، طهران، ضمیمه گاهنامه
۱۳۱۵ ش

لطائف الخیال (تذکره شعرا) محمد بن محمد
عارف شیرازی نسخه شماره ۴۳۲۵
کتابخانه ملك

لطائف الطوائف، فخر الدین علی صفی بیهقی،
باهتمام احمد گلچین معانی، طهران

عالم آرای عباسی اسکندریگ ترکمان،
طهران ۱۳۳۵ ش

عرفات عاشقین (تذکره) تقی الدین محمد بن
معین الدین محمد بن سعد الدین محمد
الحسینی الاوحدی الدقاقی البلیانی ثم
الصفاهانی، نسخه عکسی بانکی پور متعلق
باقای احمد سهیلی خوانساری
عمل صالح یا شاه جهان نامه، محمد صالح کنبو
لاهوری، کلکته ۱۹۲۳-۱۹۴۶ م

غ

غیاث اللغات، محمد غیاث الدین رامپوری،
لکهنو

ف

فرهنگ جغرافیایی ایران، دائرة جغرافیایی
ستاد ارتش، طهران ۱۳۲۸-۱۳۳۳ ش
فرهنگ جهانگیری، جمال الدین حسین اینجو،
نسخه شخصی مورخ ۱۰۷۱

فہرست مآخذ حواشی

- ۱۳۳۶ ش
لیلی و مجنون نظامی، طهران ۱۳۱۳ ش
- م
مآثر الامراء، میر عبدالرزاق خوافی مصاصم
الدولہ شاہنوازخان، کلکتہ ۱۸۸۸
- ۱۸۹۱ م
مآثر رحیمی، ملا عبدالباقی نہاوندی، کلکتہ
۱۹۲۴-۱۹۳۱ م
مجالس المؤمنین، قاضی نور اللہ شوشتری،
طهران ۱۲۹۹ ق
مجالس النفاث، باہتمام علی اصغر حکمت،
طهران ۱۳۲۳ ش
مجلہ مہر، مجید موقر، سال پنجم، طهران
مجلہ ہلال، طبع کراچی، جلد ہفتم شماره ۱
مجمع الخواص، صادق بیگ کتابدار، ترجمہ
دکتر خیامپور، تبریز ۱۳۲۷ ش
مجمع الفصحاء، رضاقلیخان ہدایت، طهران،
۱۲۹۵ ق
مجموعہ اشعار، شماره ۵۲۴۹ کتابخانہ ملک،
مجموعہ دواوین مورخ ۱۲۶۹ نسخہ شخصی
مجموعہ سی دیوانی شماره ۵۳۰۷ کتابخانہ
ملک
مجموعہ نظم و نثر متعلق باقای پرتویضائی،
اوائل قرن ۱۱
محبوب الزمن (تذکرہ شعرای دکن) محمد
عبدالجبار صوفی ملکاپوری، حیدرآباد
دکن ۱۳۲۹ ق
مرآة الخیال، شیرخان لودی، بمبئی ۱۳۲۴ ق
مرصد الاطلاع، صفی الدین عبدالؤمن،
قاہرہ ۱۳۷۳-۱۳۷۴ ق
- مزارات ہرات (مقصد الاقبال) اصیل الدین واعظ
وذیل آن از عبید اللہ بن ابوسعید ہروی،
لاہور ۱۳۴۶ ق
مصطلحات الشعراء، وارستہ، کانپور
۱۳۱۶ ق
معجم الانساب، زاہباور، ترجمہ عربی، قاہرہ
۱۹۵۱ م
معجم البلدان، یاقوت حموی، بیروت ۱۳۷۴-
۱۳۷۶ ق
معین اولیاء، سید امام الدین حسن، اجیر
۱۳۱۲ ق
مقالات الشعراء، میرعلیشیر قانع تتوی، باہتمام
سید حسام الدین راشدی، کراچی ۱۹۵۷ م
مقامات حمیدی، قاضی حمید الدین بلخی،
طهران ۱۲۹۰ ق
منتخب التواریخ، ملا عبدالقادر بدائنی، کلکتہ
۱۸۶۹ م
منتظم ناصری، اعتماد السلطنہ، طهران
۱۳۰۰ ق
موارد المصارر، سید علی حسنگان، بہوپال
- ن
نتایج الافکار (تذکرہ) محمد قدرت اللہ
گوباموی بمبئی ۱۳۳۶ ش
نفحات الانس، جامی، لکھنؤ ۱۳۳۳ ق
نقش پارسی براحجار ہند، علی اصغر حکمت،
طهران ۱۳۳۷ ش
ہدیۃ المارفين (اسماء المؤلفین و آثار
المصنفین) اسماعیل پاشای بغدادی،
استانبول ۱۹۵۱ م
ہزار مزار (ترجمہ شد الازار) عیسی بن جنید،

فہرست مآخذ حہ اشئ

ہفت اقلیم (تذکرہ) امین بن احمد رازی، کلکتہ

۱۹۳۹ م

ہفت پیسر نظامی، طہران ۱۳۱۵ ش

ہنچار گفتار، نصر اللہ تقوی، طہران

۱۳۱۷ ش

شیراز ۱۳۲۰ ش

ہفت آسمان (تذکرہ مثنوی سرایان) مولوی

آغا احمد علی احمد، کلکتہ ۱۸۷۳ م

ہفت اقلیم (تذکرہ) امین بن احمد رازی، نسخہ

شمارہ ۴۵۶ مجلس